

**OILADA BOLALARNI TARBIYALASH JARAYONIDA YUZAGA
KELADIGAN MUAMMOLARNING PSIXOLOGIK YECHIMLARI**

Sunnatova Shaxnoza Xojiakbar qizi

*Toshkent shahar Sergili tumanidagi 305-sonli maktab amaliyotchi
psixologi*

Annotatsiya: *Ta'lim-tarbiya haqida so'z ketganda, Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir", degan chuqur ma'noli fikri yodimizga tushaveradi. Buyuk ma'rifatparvar bobomizning bu so'zlari asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim bo'lgan bo'lsa, hozirgi vaqtda ham shunchalik, balki undan ham ko'proq dolzarb ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *psixik jarayonlar, tarbiya, axloq va axloqsizlik, iymoniy tarbiya, jismoniy va badaniy tarbiya, aqliy tarbiya, ayblovlar va tahdidlar, qarama-qarshi fikrlar, ruhiy rivojlanish, psixika, sog'lom muhit*

KIRISH

Ko'pgina ota-onalar bolalarni tarbiyalashda xatolarga yo'l qo'yishadi: Bu ota-onalar farzandlarini tarbiyalashda yo'l qo'yadigan odatiy xatolardir. Qo'rqitish va shantaj qilish yo'li bilan bolani tarbiyalash - bu bizga uzoq o'tmishdan kelgan noto'g'ri usul. Bu ota-onalarning farzandlarini tarbiyalashda yo'l qo'yadigan asosiy xatolaridan biridir. "Uyalmaysizmi!" Iborasi bolani tushkunlikka tushiradi, o'zining qadrsizligi haqida o'ylashga majbur qiladi, o'z qadr-qimmatini pasaytiradi va tashabbusni yo'q qiladi. Bolalar ko'pincha noto'g'ri xatti-harakatlar qiladilar, ammo ular janjalga arzimaydi. Ba'zi ota-onalar uyat bilan birga aybdan ham foydalanadilar. Ular go'dakni biron bir narsada ayblash bilan unga to'g'ri ish qilish uchun turtki beramiz deb o'ylashadi. Ammo bu unday emas. Doimiy ayblovlar tufayli bola hayotga qiziqishni to'xtatadi, letargik va o'ziga ishonmaydigan bo'lib qoladi. Qo'rqitish va tahdidlar ham echim emas. Ular bolada doimiy qo'rquv hissi yaratadi.

Qarama-qarshi fikrlar. Bu oilada tarbiyaning xatolari. Bola bolaligidan

nimaga yo'l qo'yilgan va nimaga yo'l qo'yilmaganligini bilishi kerak. Va bu chegaralar doimiy ravishda o'zgarish kerak. Talablar va taqiqlarning o'zgarishi tufayli bola o'zini qanday tutishni aniq bilmaydi. Yutuqlar va yutuqlar uchun maqtash va rag'batlantirish, noto'g'ri xatti-harakatlar uchun tanbeh berish lekin haddan tashqari oshirmaslik kerak. Shuningdek, tarbiya ikki ota-ona o'rtasida kelishilgan bo'lishi kerak.

Muammolarni bolaga o'tkazish. Bu ota-onalarning odatdagi xatolari. Har bir inson muammoga duch keladi, lekin ular bolalarni tarbiyalash bilan bog'liq bo'lmasligi kerak. Bolangizga bo'lgan munosabatingiz kayfiyatingizga bog'liq bo'lmasligi kerak. Shu sababli, bola "Men nima qilishim muhim emas, baribir onam buni sezmaydi" deb o'ylashi mumkin. Hissiy uzilishlar sizning farzandingizning rivojlanishiga yoki muammoning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. 3 yoshli bola har doim bizning xatti-harakatlarimizdan nusxa ko'chiradi, shuning uchun biz psixologik jihatdan beqaror odamni tarbiyalashniva xatti-harakatlarini kuzatib borishimiz muhim ahamiyatga ega.

Tushuntirishsiz taqiqlar. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ota-onalarida ko'pincha bunday xato bo'ladi. Bolada taqiqlar doirasi bo'lishi kerak, ammo ularning hammasini tushuntirish kerak. Siz o'g'il yoki qizga biron bir narsani qilishni taqiqlab qo'yolmaysiz, nima uchun bunday qilmasligingiz kerakligini aytishingiz kerak. Bola sababini tushunishi kerak.

Haddan tashqari qamoqqa olish. Albatta, ota-onalar farzandlarini yaxshi ko'rishadi va ularga g'amxo'rlik qilishadi. Ammo ba'zida tashvish kerak emas. Ayniqsa, bolalar katta bo'lganda. O'smirlarni tarbiyalashda haddan tashqari himoya qilish ota-onalarning xatosi. Siz bolangizga mustaqil bo'lishga o'rgatishingiz kerak. U butun umri siz bilan yashamaydi, shuning uchun har bir yoshda, o'zi qaror qilsin va o'zi uchun biron bir narsa qilsin. Agar u noto'g'ri qaror qabul qilgan bo'lsa ham, xatolaridan saboq olsin.

Kelajakda muvaffaqiyatli yashash uchun bola o'z tajribasini to'plashi kerak. Bundan tashqari, haddan tashqari tashvish unga do'st topishga va o'z nuqtai nazarini himoya qilishga xalaqit beradi. Farzandingizning har qanday tashabbusini

rag'batlantiring. Unga o'ziga ishonishiga yordam bering. Shaxsiy makon har qanday odam uchun muhimdir - va sizning farzandingiz ham bundan mustasno emas. Uning o'z sirlari bo'lishi mumkin

Sevgi yetishmasligi. Har kimga muhabbat kerak, ayniqsa bolalar. Bajarish kerak bo'lgan narsalar, lekin siz doimo bolaga uni qanchalik sevishingizni aytib berish, quchoqlash va o'pish uchun vaqt topishingiz kerak. Bu unga ishonch va kuch bag'ishlaydi. O'z navbatida, boladan xuddi shunday narsani talab qilishning hojati yo'q. O'pish va quchoqlash majburlash emas, balki yurakdan chiqishi kerak.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf hazratlarining quydagi fikrlarini aytish joiz: “Tarbiya” so’zi arabcha “robba” so’zdan olingan bo’lib, o’stirdi, ziyoda qildi, rioyasiga oldi, rahbarlik qildi va isloh qildi ma’nolarini bildiradi. Ulamolar “tarbiya”ni bir nech xil ta’rif qilganlar. Jumladan, Imom Bayzoviy quydagicha ta’riflaydi: “Tarbiya bir narsani asta-sekin kamoliga yetkazishdir”. Rog’ib Asfig’oniy tarbiyani quydagicha ta’rif qildi: “Tarbiya bir narsani bir holdan ikkinchi holga o’tkaza borib, batamomlik nuqtasiga yetkazishdir. Tarbiyaning ma’nolaridan biri, insonning diniy, fikriy va axloqiy quvvatlarini uyg’unlik hamda muvozanat ila o’stirishdir” degan fikrini aytib o’tganlar.

Ushbu fikrlarni umumlashtirgan holda “Har bir farzand tarbiyani ta’siri ostida yaxshi tarbiyalansa yaxshi xulqlari rivojlanib, mukammal bo’lib yaxshi axloqli odam bo’ladi. Tarbiyasiz qolsa va axloqsiz tarbiya olgan bo’lsa asta-sekin axloqsizlik taraflari kuchayib axloqiy taraflari susayib, axloqsiz odamga aylanib qoladi” degan fikrlarni o’zlarining tarbiya va xulqqa doir ma’ruzalarda keltirib o’tgan.

Ma’lumki, tarbiya o‘z mohiyat-e’tibori bilan milliy, umuminsoniy va gumanistik mazmunga egadir. Har bir jamiyat o‘z oldiga yetuk, har tomonlama kamol topgan, o‘zida butun ijobiy, oliyjanob fazilatlarni birlashtirgan avlodni tarbiyalashni orzu qiladi. Tarbiyasi og‘ir, ma’naviyati qashshoq yoki ma’naviyatdan mahrum bo‘lgan odamdan biror ezgulik kutish mumkin emas. Chunki u yaxshilik va ezgulik haqida umuman o‘ylamaydi. Atrofga va hatto ota-onasi, qarindoshurug‘lari

taqdiriga ham befarq, loqayd holda yashaydi. Tarbiyali, ma'naviyatli inson bugungi kun va kelajak haqida fikr yuritadi, shuningdek, kelgusi hayot va turmushning ravnaqi uchun o'z hissasini qo'shishga intiladi. Zotan, bugun xalqimizning "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" buyuk maqsadiga erishuvida ma'naviyati yuksak, barkamol insonlar zarur.

Shu o'rinda farzand tarbiyasi bir necha bosqichlar, jihatlardan iborat ekanligini aytishimiz lozim. Ulamolar quyidagi jihatlar eng muhim ekanini aytishgan.

Birinchi; Iymoniy tarbiya. Farzand aqli shakllana boshlashi bilan unga halol va haromni, gunoh va savobni ta'lim berishi lozimdir. Payg'ambarimiz (a.s) «Yosh bolalaringizga birinchi bo'lib «La ilaha illolloh» kalimasini eshittiringlar» deganlar. Chaqaloqning o'ng qulog'iga azon, chap qulog'iga takbir aytish odati ham ushbu hadisni quvvatlaydi. Yosh bolalarga ushbu tarbiyani berish davomida aqlari etadigan so'zlarni aytish lozimdur.

Tarbiyaning ikkinchi turi axloqiy tarbiyadir. Umumiy tarbiyadan so'ng farzandga chiroyli odob, go'zal axloq va fazilatlarni o'rgatish axloqiy tarbiyadir. Bir hadisda Payg'ambarimiz (a.s): «Men go'zal xulqlarni mukammal qilish uchun yuborilganman», deganlar. Bu hadis farzandlarni go'zal xulq bilan tarbiyalash payg'ambarlik vazifalaridan biri ekaniga dalolat qiladi.

Tarbiyaning uchunchi turi jismoniy va badaniy tarbiyadir. Ota-ona bola vujudining to'g'ri rivojlanishi, jismining quvvatli bo'lishi, badanining sog'ligi uchun mas'uldir. Bolani etarli miqdorda va to'g'ri ovqatlantirish, uxlatish kabi ishlar badan tarbiyasiga tegishlidir. Xuddi shunday kasalliklarning oldini olish, kasal bo'lsa davolash ham shular jumlasidandir.

Jismoniy tarbiyada bolalarga xos turli o'yinlar, jumladan, yugurish, suzish, kamon otish, kurash va boshqa ko'plabsport mashg'ulotlari katta ahamiyatga ega va hadislarda targ'ib qilingan. Hozirgi kundagi dolzarb muammolardan bo'lmish giyohvand moddalaristemolidan ota-ona avvalo o'zi saqlanib, so'ngra farzandlarini ham bundan qaytarishlari lozimdir. Chunki giyohvandlikning zararli oqibatlari xech kimga sir emas va giyohvandlik jismoniy va badaniy tarbiya asoslariga xilof.

Tarbiyaning to'rtinchi turi aqliy tarbiyadir. Bunda ota-ona bolalariga foydali ilmlarni, jamoat uchun kerakli kasb-hunarlarini o'rgatishlari lozimdir. Bu haqda ko'plab tavsiya va ko'rsatmalar mavjuddir.

Ushbu farzand tarbiyasiga ta'luqli fikrlarni har bir ota-ona birgalikda olib borsa kerakli natija erishishlari mumkin, aks holda farzand iymonsiz, axloqsiz va ma'naviyati qashshoq bo'lib shakllanishi mumkin. Ammo hamma ish ham biz aytgandek bo'lavermaydi. Ota-onalarning bolalarni tarbiyalashdagi xatolari juda ko'p, shuning uchun bolaga ruhiy shikast etkazmaslik uchun o'zimizni harakatlarimizni nazorat qilishimiz muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Ko'pgina ota-onalar farzand tarbiyasidagi xatolarni qanday tuzatishni hayron bo'lishadi. Avvalo, hamma xato qilishini unutmang. Va siz ham shundaysiz. O'zingizni bola va ota-onangiz deb o'ylang. Va siz o'zingizning onangiz va otangiz tomonidan qilingan barcha keng tarqalgan xatolarni siz kichkinaligingizda tushungansiz. Avvalo, sabrli bo'ling. Axir, bola hamma joyda ishlaydigan kichik motordir. U kichkina, atrofidagi dunyo qanday ishlashini hali bilmaydi, hamma narsa unga qiziq. U hamma narsaga tegishni, teginishni, sinab ko'rishni xohlaydi. Unga buni amalga oshirish uchun imkoniyat bering. Uning savollariga sabr bilan javob bering. Shuni ham yodda tutingki, har bir inson muhabbat va mehrga, avvalambor bolaga muhtoj. Taktil aloqaga e'tibor bering. Uning qo'lini oling, quchoqlang, o'ping. Bola sizning tashvishingizni his qilishi kerak. U o'zini xavfsiz his qilishi kerak. Unga sevgi so'zlarini ayting. Siz ishdagi muammolarni oilangizga o'tkazib yubormasligingiz va o'g'lingiz yoki qizingiz bilan xafa bo'lishingiz kerak. Uyda sizda ishonch, hurmat va tushunish muhiti bo'lishi kerak. Faqatgina bu holatda siz bolangiz bilan to'g'ri munosabatlarni o'rnatishingiz mumkin, kelajakda u sizning do'stingizga aylanadi. Farzand tarbiyasini mukammal va sidqidildan ado etishning mukofoti ikki dunyoda ham ulug'dir. Mana shu mukofot barchamizga nasib etsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusufning “Tarbiya va xulq” haqidagi fiklari
2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusufning “Baxtiyor oila” kitobi “HilolNashr” Toshkent 2019
3. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusufning “Ruhiy tarbiya” kitobi “HilolNashr” Toshkent 2019
4. Luqmonxon Olimov “ Farzand tarbiyasi ulkan ma'suliyat” ma'ruzasi.
5. Internet materiallari